

Чедомир БОГИЋЕВИЋ*

ЗАКОНОДАВНА ДЈЕЛАТНОСТ ДИНАСТИЈЕ ПЕТРОВИЋ

1. ОПШТА РАЗМАТРАЊА

Стубови црногорске државности и културе, њеног историјског и духовног прегнућа, вјековне борбе за слободу црногорског народа никли су из онтолошког извора свог филозофског наслеђа које су рефлексiju свог садржаја обликовале на специфичним, етичким, филозофским, социјалним, културним и особеним вриједностима правде и правичности, што су аксиолошки израз свог етоса градиле на принципу једнакости свих људи и принципу слободе. У таквој пројекцији духовног прегнућа црногорског народа обликовала су се правила друштвеног живота на основама чојских закона изниклих на бистрој памети, здравом разуму и поштену срцу, што су их вајали најумнији и најбољи синови црногорског народа а историја своме потомству у вјечни спомен предала.

Црногорска правна култура, препознатљива у културној историји европских народа по знаменитим правним споменицима преко којих су Црна Гора, њена држава и народ, добили просвијећено мјесто у историји правне цивилизације, израсла је из жилишта надахнућа и борбе за њену слободу и њен идентитет и кроз стваралачки гениј њене династије Петровић, која је задужила не само црногорску државноправну историју и њену културу, прегалаштвом на пољу просвијећене етичке културе, организације друштвеног живота и сталне борбе за слободу и вољност Црне Горе међу цивилизованим народима, него и непосредним радом, сочињенијем, надахнућем и организаторским способностима, на изради многих правних споменика путем којих је Црна Гора обезбиједила трајно мјесто у историји просвијећених народа и историји европске правне културе.

У политичкој историји државе мало је примјера да су њени династи били непосредни актери, креатори и организатори доношења одређених правних пројеката у области законодавног уређења који ће због особености њиховог значаја остати трајни споменици њихове културе. Црногорски дина-

* Доктор правних наука, судија Врховног суда Црне Горе, Подгорица.

сти Петровићи, управо, припадају таквом културном слоју европске цивилизације која је свој народ даровала самородним плодовима у европској културној баштини препознатљивом законодавном дјелатношћу, тиме што су духовно пројектовали, идејно осмишљавали, непосредно сачињавали и писали њене темељне правне споменике, и ушли у историју заједно са античким, египатским, византијским и другим законодавцима који су задужили правну цивилизацију.

Предмет нашег рада је синтетички приказ непосредног ангажмана појединих владалаца из црногорске династије Петровић на плану законодавног уређења црногорске државе.

2. – ПЕТАР I ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ (1748. ДО 1830)

Грандиозна личност црногорске историје Петар I Петровић Његош, велемудри надвременик и утемељивач модерне црногорске државности, непосредни је креатор и састављач неколико значајних црногорских правних споменика.

Одлука о међусобном помагању Црногорских и брдских племена у борби против Турака (20. 06. 1796). – Овај политички документ од огромног историјског значаја конституисао је јединство Црне Горе и Брда у борби за ослобођење.¹

Стега је први државноправни споменик као декларативни израз конституције црногорског друштва као натплеменске форме организације, којим актом се правно уобличава територијално и политичко јединство Црне Горе и Брда, донијет 6. августа 1796. године на Цетињу, који је претконституционална основа будућег Законика Обшчег Црногорског и Брдског, а од 1803. године саставни дио наведеног Законика.

Овај акт је непосредно формулисао сам владика Петар I Петровић Његош а, у форми акта, материјализовано изразио секретар канцеларије Ђакон Алексије. Овај правни споменик инспирисан је идејом о слободи и општом вољом за правдом, инаугуришући моралне санкције умјесто ретрибутивног правног израза који је почивао на страху од принуде, умјесто на свијести као психичкој манифестацији воље о потреби обвезности друштвених конвенција, изражавајући легитимитет народне воље произашле из Русоовог друштвеног уговора, Савињијеве школе народног духа, Локове

¹ Види ближе о значају Одлуке и Стеге: Душан Вуксан, *Петар I Петровић Његош и његово доба*, Цетиње 1951; проф. др Јован Бојовић, *Законодавни рад Миштролића Петра I Петровића до доношења Законика 1798*, Правни зборник 1-4/1980; Др Чедомир Богићевић, *О филозофско правном поимању Стеге*, у књизи „Право на слободу” Подгорица 1999; Милован – Мушо Шћепановић, *Црногорски законодавни акти – Стега*, Правни зборник 1-2/1996.

поруке о слободи и Кантовог категоричког императива. Увидјевши дубину и значај моралних санкција (проклетство, искључење из општег Црногорског збора), овај акт државно-политичког и правног израза постаје, 1803. године, путем новела, саставним дијелом Законика Обшчег Црногорског и Брдског;

Пројекат државног уређења Црне Горе и Брда је лично сачинио Петар I Петровић Његош, а утврђен је на народној скупштини 19. маја 1798. године и послат рускоме цару, преко архимандрита Стевана Вучетића, на морално покровитељство. Овим пројектом који су потписали сви тадашњи главари црногорски – владика, гувернадур, шест сердара, дванаест војвода и тридесет два кнеза – уређује устројство државног живота у Црној Гори и Брдима, у осам тачака, у којима се разрађују унутрашњи живот и прерогативи органа власти народа црногорског и брдског. Овај документ био је само предлог могућег будућег уређења основа државе црногорске и брдске.²

Законик Обичи Црногорски и Брдски (Манастир Стањевићи, 18/31. октобар 1798. године) непосредни је стваралачки израз његовог творца Петра I Петровића Његоша, по коме је и сами правни споменик добио име у народу – Законик Петра I, „с обзиром да је његова пресудна улога у састављању Законика и његовом увођењу у живот у потпуности оправдала то што се он у литератури назива и под овим именом”.³ Донијет је да се по њему „унапријед може владати и управљати наизглед прочијех народа од свијета”. Законик је допуњен 17. 09. 1803. године на скупштини у Цетињском Манастиру (чл. 17. до 33) у којем је иконпорориран конституционални акт Стега из 1796. године. Овај законик је први писани законски споменик у државно-правној историји црногорског народа, који има уставни значај и који представља кодекс прописа различите правне природе, и представља знаменити споменик црногорске правне културе на размеђу између преддржавног и природног стања слободе и државног и грађанског стања црногорског друштва, заснованог на концепту владавине права, који је Црну Гору увео у породицу просвијетљених европских правних култура оставивши снажан печат на формирање правне свијести Црногораца.⁴

Законик Петра I „има карактер и творачку снагу конституционалног и нормативног акта црногорске државе. Он је „извор и снага формирања, поступног изграђивања и учвршћивања друштвене свијести о црногорском

² Види ближе о пројекту: Душан Вуксан, *op. cit.* стр. 74-76.

³ Академик Мијат Шуковић, *Законик обичи Црногорски и брдски – историјско-развојно преломна творевина и вриједности*, Зборник радова ЦАНУ бр. 53 / 2000. године, научни скуп посвећен 200 годишњици Законика.

⁴ Види ближе о значењу Законика Петра I; Душан Вуксан, *op. cit.* Цетиње 1951; Др Петар Стојановић, *Законик Обичи Црногорски и Брдски*, Цетиње 1982; др. Владимир Ловићевић, *Државостворац без шамница*, Никшић 1988. године; Зборник радова ЦАНУ посвећен 200 годишњици Законика, бр. 23/2000.

државном јединству, црногорској домовини – дражајшем отечеству и вјерности њој”⁵

3. – ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ (1813-1851)

Петар II Петровић његош као пјеснички и филозофски геније и мудри организатор црногорске државе учествовао је у изради пројекта *Закони Отачесџива* из 1833. године, од двадесет чланова, који су сачињени под окриљем руског емисара Ивановића, али нема историјских доказа о томе да је он и званично био усвојен и промулгован, па је тако само остао у форми предлога једног пројекта који није уведен у живот.⁶

4. – КЊАЗ ДАНИЛО ПЕТРОВИЋ (1826-1860)

Књаз Данило Петровић укида период владавине у историји познат као владикат на основама теократије и почетком марта 1852. године на заједничкој скупштини Црногорског Сената и главара слободне Црне Горе и Брда одлучује да црногорска држава буде насљедна књажевина на челу са књазом Данилом Петровићем. Данилов повратак у Црну Гору из Русије представљао је тријумф нових идеја и реформаторског духа, па је, одмах, на почетку своје владавине, саопштио програм својих реформи указујући на нужност доношења једног новог законика подједнако обавезног за све црногорске грађане без обзира на њихов политички и економски положај. Систематски рад на изради Законика почео је почетком 1855. године, када је за државног секретара дошао Милорад Медаковић, који је претходно био у Црној Гори (од 1844. до 1848. године) и који је био најближи књажев сарадник на изради Законика. На изради Законика непосредно је учествовао и сам књаз Данило, а поред њега и Милорад Медаковић и сви чланови Сената, а особено оглашени сенатор, паметар и јунак Стеван Перков Вукотић. Законик је проглашен на скупштини на Цетињу, на Ђурђев дан 23. 04. /06. 06./ 1855. године, под именом *Ојшџи земаљски Законик*, или у народу познатији као *Законик Данила I*, на великој народној светковини на којој су приликом проглашења Законика заклетве положили капетани и перјаници, чланови Сената и сам књаз Данило.⁷

⁵ Академик Мијат Шуковић, оп. цит., стр. 35.

⁶ Види ближе: Др Драгослав Јанковић, Др Мирко Мирковић, *Државно љравна историја Јужославије*, Београд 1987, стр. 209-211.

⁷ Види ближе: Др Јован Бојовић, *Рад на изради Законика Књаза Данила*, Зборник Правног факултета у Титограду бр. 8-9/1985; Др Петар Стојановић, *Законик Данила I*, Цетиње 1982; Др Владимир Јовићевић, *Данилов Законик – снага државе*, Подгорица 1994. године.

5. – НИКОЛА I ПЕТРОВИЋ (1841-1921)

Врхунац државноправног, културног, ослободилачког и духовног израза борбе црногорског народа остварен је под књазом / краљем Николом I Петровићем (1860. до 1918. године).

Као непосредно свједочанство о мисији једног великог владара, у правној историји црногорског народа, блиста зубља величанственог правног споменика – *Ойшиџеџ имовинскоџ законика за Књажевину Црну Гору* (Цетиње 1888. године), чији је творац био професор словенских права са универзитета у Одеси и дубровачки син др Валтазар Богишић, али исто тако и сам црногорски народ, његови обичаји, као и велики владар књаз Никола без чије иницијативе не би било овог величанственог дјела правне књижевности кроз које је Богишић Црну Гору одсликао као „народну и правну самородицу”.

Заслуга књаза Николе Петровића на доношењу овог Законика јесте у његовој идеји и акцији израженој у писму руском конзулу Јонину у Дубровнику 1872. године и молби упућеној руском цару ради помоћи на изради једног правног пројекта „да се донесе добар *земаљски законик* који би се имао саставити сходно потребама, околностима, осјећањима, традицијама и обичајима постојећим у овој Књажевини и којим би се закоником одредили различни одношаји према владару, земљи и породицама да би се тим начином кредит ове мале али слободне државице пред очима околних земаља уздигао и учврстио, а пред Европом оправдао досадашњи пријекор с неуређених земаљских закона...”⁸

Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору је трајни споменик црногорске правне културе, синтеза Богишићевих научних погледа и плод његовог шеснаестогодишњег рада на кодификацији обичајног права и европских струјања у имовинском праву, изведен кодификацијом, путем метода инкорпорације.

Да није било идеје и хтјења Николе I Петровића не би дошло до стварања Обштег имовинског законика који је пронио славу црногорског народа међу цивилизованим човјечанством. Огромна је заслуга књаза Николе Петровића на изради и доношењу овог величанственог правног споменика који ће се у свијет историјског памћења урезати дубље и јаче него велике црногорске битке за слободу.⁹ Краљ не само што је дао идејни пројекат његове феноменологије него и непосредно подстицао његовог аутора Богишића

⁸ Види ближе: Др Нико С. Мартиновић: *Кодификација црногорскоџ имовинскоџ љрава*, Цетиње 1962. године.

⁹ Види ближе: Академик Бранко Павићевић: *Улоџа Књаза Николе у љрипремама Ойшиџеџ имовинскоџ законика*, Зборник Правног факултета у Подгорици за 1998. годину поводом 110 година доношења Законика, научни скуп, Зборник радова.

у току рада на изради Законика, као што је и непосредно учествовао у његовој припреми и доношењу кроз три читања овог Законика у Одбору за прегледање и претресање цијеле основе предлога законика – на Његушима и Цетињу јула 1881. до јануара 1882. године, на Цетињу од јула до септембра 1885. године и на Ријечи Црнојевића у децембру 1885. године.¹⁰

Француски правник Даресте (1889. године), истичући значај овог правног споменика, као и заслуге на његовом доношењу од стране Николе I Петровића, писао је: „Ово ремек дјело на част и понос ученом правнику који га је сковао али једнако и владоцу који га је надахнуо”.¹¹

Наша правна историографија није се интензивније и дубље бавила проучавањем идејног пројекта књаза Николе I израженим у писму руском конзулу Јонину из 1872. године у вези са обраћањем руском цару за помоћ у изради једног земаљског законика. Ми сматрамо, да је овај пројекат краља Николе концепцијски и по темату много шири него што је то есенцијално у коначно обликованом тексту Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору. Наиме, књаз Никола I желио је не само да се уреде имовински и други грађанскоправни односи од значаја за живот црногорског друштва, него да се и уреди конституција црногорске државне власти с аспекта уређења односа устројених органа власти – легислативних и егzekутивних према самом владоцу – монарху и други унутрашњи односи с аспекта уређења црногорске државне организације у складу са тада афирмисаним системима организације власти, као и односи од значаја за међународно уређење правних односа. То се јасно закључује из самог текста назначеног писма руском конзулу Јонину, у којем се посебно истиче да би се тим „закоником предидјелили различни одношаји према владару, земљи и породицама...” Дакле, можемо са извјесношћу закључити да је књаз Никола овај пројекат замислио у форми ширег уставно-законског правног акта, дакле једне конституције која би имала и уставно-правно и законско значење. Међутим, током рада на изради тог пројекта његов аутор др Богишић детерминисао је ширину свог плодносног рада само на имовинским односима, образлажући то својом аутентичном доктрином да насљеђе и породица треба да буду самосталне цјелине издвојене из корпуса грађанског права, тако да предмет Општег имовинског законика буду само имовински – стварни и облигациони односи. Зашто је до тога дошло и због чега рад на замишљеном пројекту Николе I није обухватио садржаје уставно-правне конституције, не можемо са сигурношћу закључити, али као разлоге може-

¹⁰ Види ближе: Др Јован Бојовић: *Усвајање текста Ојшшег имовинског Законика*, Подгорица 1992.

¹¹ Види ближе: Др Чедомир Богићевић: *Црногорски господар Никола I и установе црногорске правде – на размеђу 19. и 20. вијека*, у књизи „Право на слободу”, Подгорица 1996.

мо определијелити оне који се тичу новонасталих околности у вези са великим ратом за ослобођење (1875. до 1878. године), околностима унутрашњих, наполе економских прилика, као и оних насталих након самог Берлинског конгреса – који су редуковали замисао владоца Николе I на много уже подручје законодавног рада.¹²

Посебно значајна активност књаза Николе I су реформе у организацији државног живота црногорског, изражене у *Пројекту Реформи државне ујраве* из 1879. године, када је преустројство извршено „од највише до најниже власти, од сенатске до сеоске, али ништа није сасвим ново – страном или неприродно, него је оно поникло из духа народног и потреба његових у складу са природом земље”. Уобличен је, у тадашњем смислу, зачетак система подјеле власти, што је одраз идеја Лока и Монтескијеа и модерних струјања у европским правним круговима, тако што је Сенат као највише законодавно, савјетодавно, извршно, административно и судско тијело подијељено у три самостална: Државни савјет, Министарство и Црногорски велики суд.

Посебан допринос књаза Николе реформи законодавног уређења црногорских органа власти јесу његове интенције и акције на проглашењу „*Никољданских реформи*” из 1902. године, када су донијети: Закон о књажевској власти и Државном савјету, Закон о чиновницима грађанског реда, Закон о судској власти, Закон о устројству судова, Закон о грађанској судској надлежности, Закон о кривичној судској надлежности, Закон о нашљедству пријестола црногорског.

Устав за Књажевину Црну Гору, проглашен на Цетињу 06/19. децембра 1905. године, плод је саме иницијативе књаза Николе I, ношене снажним таласом ка демократизацији друштвеног живота и европских стремљења ка уређењу парламентарног режима власти на основама политичког плурализма. Устав је, без обзира на његову задоцњелост али истовремено и као погодном средством снагама црногорске политичке деструкције на њену државност и независност, ипак представљао крупан догађај у црногорској политичко-правној историји. „Он није дјело једне ноћи нити резултат подржавања данашњих политичких прилика. Он је чедо мога срца, чедо мог личног убјеђења, и нашљеђе слободоумних појмова мојих, Богу почивших предака”.¹³

¹² Види нарочито: Др Радослав Ротковић, *Велика завјера њрошив Црне Горе*, Подгорица 2001, стр. 244-248.

¹³ Види ближе о Уставу за Књажевину Црну Гору из 1905 и њеном значају; Др Лука Вукчевић, *Никољдански устав 1905. и њочечи уставног живоша у Црној Гори*, Подгорица 1996; Др Љиљана Јокић, *Устав за Књажевину Црну Гору*, Подгорица 1997.

Dr Čedomir BOGIĆEVIĆ

JURIDICAL WORK OF PETROVIĆ DYNASTY

Summary

Montenegrin juridical culture and history of its legal state life is magnificent pillar based on ontological tree of Montenegrin ethos for which fruitful gifts of its giants of Petrovic dynasty were left as the create work on the field of legislative structure of the state of Montenegro and its values based on an idea of justice and legal equity. Some of rulers from Petrovic dynasty were direct organizers, creators, compilers and founders of ethics, philosophical, social and juridical ideas which were transformed into certain legal manuscripts that represent honor of the people of Montenegro and its culture, and because of that and because of the importance of such legal manuscripts, their spiritual creators can equally be matched with those spiritual creators from Hellenic, Roman, Egyptian, Babylon and Byzantic Age. One can hardly find, in the political history of the states, the example of such juridical work of its rulers, as it is the example of rulers of Petrovic dynasty in Montenegro, that obliged Montenegro not only for the common spiritual, historical and liberal moral duty, but also for the establishment of the legal structure of the social life of the state of Montenegro.